

НАСТАВНИТЕ ПРОГРАМИ – ОСНОВА ЗА ИЗРАБОТКА НА МОДИФИЦИРАНА НАСТАВНА ПРОГРАМА ЗА УЧЕНИЦИТЕ СО ПОПРЕЧЕНОСТ

Снежана Трпевска¹,

Жанета Чонтева,

Биро за развој на образованието,

Министерство за образование и наука, Скопје, Република Северна Македонија

Кратка содржина

Наставните програми во основното образование се развиваат врз основа на Националните стандарди базирани на компетенции. Централно место во нив имаат резултатите од учењето со чие постигнување се обезбедува стекнување на потребните компетенции (знаењата, вештините и ставовите) опфатени со Националните стандарди. Секоја наставна програма претставува и основа за изработка на модифицирана наставна програма за учениците со комплексни потреби. Согласно со мислењето за функционална проценка на ученикот, членовите на инклузивниот тим за ученик ја изготвуваат модифицираната програма. Во неа се определуваат: приспособени резултати од учењето и стандарди за оценување, приспособени наставни содржини, стратегии, наставни средства, асистивна технологија и дополнителни мерки за поддршка.

Целта на истражувањето е да се направи анализа на наставните програми во првиот воспитно-образовен период од основното образование за да се детектираат компетенциите кои се добра основа и главен ориентир кон кој треба да се насочи планирањето и реализацијата на модифицираната наставна програма. Резултатите од анализата покажуваат дека во сите наставни програми од прво до трето одделение (24 вкупно) во голем процент се застапени компетенции од подрачјето Личен и социјален развој, кој изнесува 51,13 % или 113 од вкупно 224 компетенции во прво одделение (определени во осумте подрачја на националните стандарди во основното образование во нашата земја), 48,76 % или 118 компетенции од вкупно 224 во второ одделение и 47,42 % или 129 од вкупно 242 компетенции се за Личен и социјален развој во трето одделение. Во трудот се дадени насоки за изработка на модифицирана наставна програма за учениците со комплексни потреби со можност од избор на компетенциите кои соодветствуваат на нивните способности и можности и преку кои би можеле на крајот од основното образование да развијат самостојност, личен развој и социјални односи.

Клучни зборови: модифицирана наставна програма, ученици со комплексни потреби, компетенции

¹ snezanatrpevska@bro.gov.mk

Вовед

Врз основа на член 30, став 3 од Законот за основно образование, во основното училиште воспитно-образовната работа се организира и се остварува според наставен план и програми кои, на предлог на Бирото за развој на образованието, ги утврдува министерот за образование и наука. Наставните програми се развиваат врз основа на националните стандарди за постигања на учениците на крајот од основното образование базирани на компетенции (Министерство за образование и наука [МОН], 2020). Поимот компетенција во полето на *мотивацијата на постојно учење* се идентификува како нејзино концептуално јадро и се дефинира како манифестирање квалитет на ефективност, способност или успех (Kanfer et al., 2013; Yeager, 2017). Според препораките на Европската комисија за клучните компетенции за доживотно учење, како и препораките за усогласување и за мобилност меѓу образовните системи во Европа дадени преку Европската рамка на квалификации, клучните компетенции се дефинираат како комбинација на знаења, вештини и ставови, каде што: знаењето се состои од факти и процедури, концепти, идеи и теории кои се веќе воспоставени и што го поддржуваат разбирањето на одредена област или предмет; вештините се дефинирани како способност и капацитет за спроведување на процесите и користење на постојното знаење за да се постигнат резултати; ставовите ги опишуваат мислењата, верувањата и подготвеноста да се делува или да се реагира на идеи, личности или ситуации (European Commission, 2015; Collective Council, E. U., 2018). Сите клучни компетенции се сметаат за подеднакво важни, секоја од нив придонесува за успешен живот во општеството. Компетенциите можат да се применат во многу различни контексти и во различни комбинации поради што се преклопуваат и се поврзуваат, па некои аспекти од суштинско значење од една компетенција се надоврзуваат и поддржуваат аспекти во друга компетенција. Врз основа на клучните компетенции за доживотно учење од Европската референтна рамка, како и врз основа на рамките на одделните компетенции развиени од Европската комисија (за странски јазици, за дигитални компетенции, за претприемништво), а особено имајќи го предвид нашиот образовен систем и знаењата, вештините и ставовите што треба да ги стекнат учениците во основното образование во нашиот општествен контекст, определени се осум подрачја на националните стандарди во основното образование во нашата земја (МОН, 2021). Во нив се вклучени трансверзални компетенции и/или компетенции поврзани со определени предметни подрачја. Тие се:

- I. Јазична писменост
- II. Користење други јазици
- III. Математика и природни науки

IV. Дигитална писменост

V. Личен и социјален развој

VI. Општество и демократска култура

VII. Техника, технологија и претприемништво

VIII. Уметничко изразување и култура

Централно место во наставните програми имаат резултатите од учењето со чие постигнување се обезбедува стекнување на потребните компетенции (знаењата, вештините и ставовите) опфатени со Националните стандарди. Во наставните програми се нудат насоки и примери на активности кои наставникот може да ги применува за постигнување на резултатите од учењето, но најважно од сè е што на наставникот му се дава слобода да користи и да креира разновидни активности и наставни материјали и да реализира теми/содржини соодветни на интересите и на возраста на учениците, односно да ја приспособи наставата за групи и за одделни ученици, за да се постигне нивото на знаење/вештини поставено со резултатите од учењето. Преку планирањето за реализација на наставната програма, наставниците ги осмислуваат активностите што ќе ги применуваат за да обезбедат постигнување на предвидените резултати од учењето, ги избираат и/или ги креираат наставните средства што ќе се користат и го определуваат начинот на следење и проверување на постигањата на учениците.

Секоја наставна програма претставува и основа за изработка на индивидуален образовен план и модифицирана наставна програма за секој ученик со попреченост вклучен во образовниот процес.

Модифицирана наставна програма

Учениците со попреченост се образуваат според индивидуален образовен план и модифицирана наставна програма. Притоа, индивидуалниот образовен план се препорачува за интензивирана поддршка, а модифицираната наставна програма за посебна поддршка на учениците со комплексни потреби. Под ученици со комплексни потреби се подразбираат учениците кои имаат повеќестепени тешкотии, повеќестепени нарушувања, повеќе дијагнози, комплексни здравствени потреби и потреба од голема и интензивна помош и поддршка (Биро за развој на образованието, 2020). Поддршката и за двете програми е препорачана согласно проценката за попреченост од системот за проценка на лица со попреченост. Со модифицираната наставна програма се определуваат резултатите од учењето базирани на компетенциите со кои учениците треба да стекнат и да развијат самостојност, личен развој и социјални односи и се изработува за секој воспитно-образовен период на основното об-

разование. Инклузивниот тим за ученик изработува модифицирана наставна програма за ученикот/ученичката со попреченост, во согласност со неговите/нејзините индивидуални потенцијали и потреби, во рок од 30 дена од денот на започнувањето на наставата или, пак, од денот на утврдувањето на потребата за стекнување одредени знаења и вештини, кој, според модифицирана програма и заедно со училишниот инклузивен тим, ги спроведуваат мерките за поддршка во учењето, во согласност со препораките од службите за функционална проценка (МОН, 2020).

Појдовна основа за изработка на модифицирана наставна програма се: националните стандарди за постигања на учениците на крајот од основното образование, наставните програми, податоците за ученикот и податоците за инклузивниот тим за ученикот. Модифицираната наставна програма се изготвува по образовни периоди I-III одделение, IV-VI и VII-IX при што, во зависност од потребите, се ревидираат само стандардите за оценување. Модифицираната наставна програма, покрај во основното училиште во кое е запишан ученикот, еден нејзин дел може да се реализира и во основното училиште со ресурсен центар, со замен договор помеѓу училиштата и родителот, а во интерес на образованието на ученикот. Настава по модифицирана програма треба да се организира и во двете училишта каде што се образува ученикот, врз основа на годишниот план за поддршка на учењето и акцискиот план за работа, при што се конкретизира кој дел од наставата каде што ќе се реализира во однос на задолжителни и изборни наставни предмети, дополнителна настава, воннаставни активности и слично.

Целта на истражувањето е да се направи анализа на наставните програми, да се детектираат компетенциите што претставуваат добра основа и главен ориентир кон кој треба да се насочи изработката и спроведувањето на модифицираната наставна програма. Притоа, акцентот е ставен на компетенциите од петтото подрачје – Личен и социјален развој и нивната застапеност во наставните програми по предметите што се изучуваат во првиот воспитно-образовен период од основното образование. Всушност, анализата е насочена кон добивање на објективна слика за можноста за избор на компетенциите кои учениците со комплексни потреби би можеле да ги стекнат на крајот од нивното основно образование, односно да стекнат и развијат самостојност, личен развој и социјални односи. Аналогно на тоа, целта е да се направи соодветна распределба на делот од наставата што ќе се реализира според модифицирана програма во основните училишта, со ресурсен центар/центри за поддршка на учењето.

Резултатите од оваа анализа можат да помогнат при изготвувањето на модифицираната наставна програма и определувањето на резултатите од

учењето, за да се направи правилна селекција, избор и распределба на компетенциите кои ќе соодветствуваат на психофизичките можности и способности на учениците со комплексни потреби, вклучително и условите за нивна реализација кои придонесуваат за нивен личен развој и социјална инклузија.

Метод

Предмет на анализа се наставните програми по предметите што се изучаваат во првиот воспитно-образовен период од основното образование од аспект на бројот и видот на компетенциите што учениците со комплексни потреби треба да ги стекнат до крајот од основното образование.

Обработка на податоциите

Во истражувањето е користен методот на анализа на документи, односно анализа на наставни програми. Податоците од анализата се обработени со техниката анализа на содржина. Извршен е увид во, односно анализирана е застапеноста на компетенциите од подрачјето Личен и социјален развој, дефинирани во наставните програми за прво до трето одделение во наставата на македонски наставен јазик по предметите: Македонски јазик, Математика, Англиски јазик, Општество, Природни науки, Музичко образование, Физичко и здравствено образование и Ликовно образование.

Резултати

Во табелите 1, 2 и 3 се прикажани резултатите од анализата на наставните програми за прво, второ и трето одделение. Забележуваме дека компетенциите во групата на знаења и вештини се застапени во поголем број во однос на ставовите и вредностите. Притоа, знаењата и вештините означени со редните броеви: 6, 7, 14, 15, 17 и 19 (*Да си постави цели за учење и сопствен развој и да работи на надминување на предизвиците што се јавуваат на нивното остварување; Да ги користи сопствениот искуства за да си олесни учењето и да го приспособи сопственото однесување во иднина; Да слуша активно и соодветно да реагира, покажувајќи емпатија и разбирање за другите и да ги искажува сопствениот грижи и потреби на конструктивен начин; Да соработува со други во остварување на заеднички цели, споделувајќи ги сопствениот гледишта и потреби со другите и земајќи ги предвид гледиштата и потребите на другите; Да бара поврајна информација и поддршка за себе, но и да дава конструктивна поврајна информација и поддршка во корист на другите; Да дава предлози, да разгледува различни можности и да ги пред-*

видува последициите со цел да изведува заклучоци и да донесува рационални одлуки) се застапени во сите анализирани програми, а во групата ставови и вредности, застапени во сите програми се оние означени со редните броеви: 3, 4, 7, 8 и 9 (Сопствениите постигања и добросостојба во најголема мера зависат од трудот што самиот/самата го вложува и од резултатите што самиот/самата ги постигнува; Секоја постапка што ја презема има последици по него/неа и/или по неговата/нејзината околина; Иницијативността, упорността, истрајността и одговорността се важни за спроведување на задачите, за остварување на целите и за надминување на предизвиците во секојдневните ситуации; Интеракцијата со другите е двонасочна – како што има право од другите да бара да му биде овозможено задоволување на сопствените интереси и потреби, така има и одговорност да им даде простор на другите да ги задоволат своите интереси и потреби; Барањето поврзана информација и прифаќањето конструктивна критика води кон личен напредок на индивидуален и на социјален план).

Заклучуваме дека од вкупно 31 компетенција од подрачјето V – Личен и социјален развој, 11 компетенции, или 35,48 % од компетенциите, се застапени во сите наставни програми по сите наставни предмети што се изучуваат во прво, второ и трето одделение односно во првиот развоен период.

Компетенциите од областа „Личен и социјален развој“ се најзастапени во наставните програми за предметите „Општество“ и „Физичко и здравствено образование“ во сите три одделенија.

Табела 1.

Компетенции од подрачјето V – Личен и социјален развој застапени во наставните програми во I одделение

Наставен предмет	Вид компетенции: А - знаења и вештини	Вкупно	Вид компетенции: Б - ставови и вредности	Вкупно	Вкупно А+Б	%
Македонски јазик	<u>6,7,10,13,14,15,17,19*</u>	8	<u>3,4,7,8,9</u>	5	13	11,5
Математика	<u>6,7,14,15,17,19</u>	6	<u>3,4,7,8,9</u>	5	11	9,7
Англиски јазик	<u>6,7,13,14,15,17,19</u>	7	<u>3,4,7,8,9</u>	5	12	10,6
Општество	<u>3,4,5,6,7,8,9,10,12,13,14,15,17,19</u>	14	<u>2,3,4,7,8,9</u>	6	20	<u>17,7</u>
Природни науки	<u>1,6,7,14,15,17,18,19</u>	8	<u>3,4,7,8,9</u>	5	13	11,5
Музичко образование	<u>4,6,7,14,15,17,19</u>	7	<u>3,4,7,8,9</u>	5	12	10,6
Физичко и здравствено образование	<u>1,2,4,6,7,9,10,11,13,14,15,16,17,19</u>	14	<u>1,3,4,7,8,9</u>	6	20	<u>17,7</u>
Ликовно образование	<u>4,6,7,14,15,17,19</u>	7	<u>3,4,7,8,9</u>	5	12	10,6

**Забелешка: повлечени се компетенциите што се повторуваат*

Табела 2.

Компетенции од подрачјето V – Личен и социјален развој застапени во наставните програми во II одделение

Наставен предмет	Вид компетенции: А - знаења и вештини	Вкупно	Вид компетенции: Б - ставови и вредности	Вкупно	Вкупно А+Б	%
Македонски јазик	<u>6,7,10,13,14,15,17,19*</u>	8	<u>3,4,7,8,9</u>	5	13	11
Математика	<u>6,7,14,15,17,19</u>	6	<u>3,4,7,8,9</u>	5	11	9,3
Англиски јазик	<u>6,7,13,14,15,17,19</u>	7	<u>3,4,7,8,9</u>	5	12	10,2
Општество	<u>3,4,5,6,7,8,9,10,12,13,14,15,17,19</u>	13	<u>1,2,3,4,7,8,9</u>	7	20	<u>16,9</u>
Природни науки	<u>1,6,7,14,15,17,18,19</u>	7	<u>3,4,7,8,9</u>	5	12	10,2
Музичко образование	<u>4,6,7,14,15,17,19</u>	7	<u>3,4,7,8,9</u>	5	12	10,2
Физичко и здравствено образование	<u>1,2,4,6,7,9,10,11,13,14,15,16,17,19</u>	14	<u>1,3,4,7,8,9</u>	6	20	<u>16,9</u>
Ликовно образование	<u>1,2,4,5,6,7,13,14,15,17,19</u>	11	<u>1,2,3,4,7,8,9</u>	7	18	15,3

*Забелешка: повлечени се компетенциите што се повторуваат

Табела 3.

Компетенции од подрачјето V – Личен и социјален развој застапени во наставните програми во III одделение

Наставен предмет	Вид компетенции: А - знаења и вештини	Вкупно	Вид компетенции: Б - ставови и вредности	Вкупно	Вкупно А+Б	%
Македонски јазик	<u>6,7,10,13,14, 15,17,19*</u>	8	<u>3,4,7,8,9</u>	5	13	39,4
Математика	<u>6,7,14,15,17,19</u>	6	<u>3,4,7,8,9</u>	5	11	39,3
Англиски јазик	<u>6,7,13,14,15, 17,19</u>	7	<u>3,4,7,8,9</u>	5	12	44,4
Општество	<u>3,4,5,6,7,8,9, 10,12,13,14,15,16, 17,19, 21</u>	16	<u>1, 2,3,4,7,8,9,10</u>	8	24	<u>49</u>
Природни науки	<u>1,6,7, 8, 14,15,17,18, 19, 21</u>	9	<u>3,4,7,8,9</u>	5	14	38,9
Музичко образование	<u>4,6,7,14,15, 17,19</u>	7	<u>3,4,7,8,9</u>	5	12	52,2
Физичко и здравствено образование	<u>1,2,4,6,7,9,10,11,13,14,15, 16,17,19</u>	14	<u>1,3,4,7,8,9</u>	6	20	<u>90,9</u>
Ликовно образование	<u>1, 2, 3, 4, 5, 6,7,12,13, 14,15, 16,17,18,19</u>	15	<u>1, 2, 3,4,7,8,9,10</u>	8	23	42,6

*Забелешка: вклучени се компетенциите што се воведуваат

Од резултатите прикажани во Табела 4 забележуваме дека во сите наставни програми по предметите кои се изучуваат во првиот воспитно-образовен период (во наставата на македонски наставен јазик) од основното образование, од аспект на бројот и видот на компетенции што треба да ги стекнат учениците до крајот од основното образование, во голем процент се застапени компетенции од подрачјето V – Личен и социјален развој и тоа: од вкупно 221

компетенции, 113 или 51,13 % во прво одделение, се компетенции од подрачјето V – Личен и социјален развој; од вкупно 242 компетенции, 118 или 48,76 % во второ одделение, се компетенции од подрачјето V–Личен и социјален развој и од вкупно 272 компетенции 129 или 47,42 % во трето одделение, се компетенции од подрачјето V – Личен и социјален развој.

Табела 4.

Податоци за вкупниот број на компетенции од подрачјето V – Личен и социјален развој

Одд.	Подрачје на компетенции	Вид компетенции: А - знаења и вештини	Вкупно	Вид компетенции: Б - ставови и вредности	Вкупно	Вкупно А+Б	%
I	V– Личен и социјален развој	A	71	Б	42	113	51,1
I	Вкупно компетенции	A	152	Б	69	221	
II	V – Личен и социјален развој	A	73	Б	45	118	48,8
II	Вкупно компетенции	A	167	Б	75	242	
III	V – Личен и социјален развој	A	82	Б	47	129	47,4
III	Вкупно компетенции	A	189	Б	83	272	

Ваквата застапеност и распределба на компетенциите од подрачјето V – Личен и социјален развој овозможува во наставата по сите предмети за учениците со комплексни потреби да се изготви модифицирана наставна програма, со можност за избор на компетенциите што соодветствуваат на другите нивни способности и можности и преку кои би можеле, на крајот од

основното образование да стекнат и да развијат самостојност, личен развој и социјални односи.

Приказ на модифицирана наставна програма

При изработката на модифицираната наставна програма се определуваат:

- Резултати од учењето
- Содржини и поими
- Стандарди за оценување
- Приспособување на пристапот/наставните стратегии и ресурси/разумно приспособување
- Дополнителни мерки за поддршка
- Начин на вреднување на постигањата

Следува приказ на дел од модифицираната наставна програма за македонски јазик за првиот развоен период (од прво до трето одделение) за ученик со комплексни потреби, за подрачјето од наставната програма: Слушање и зборување.

Во воведниот дел од програмата (Основни податоци за наставната програма), инклузивниот тим за ученик определува колку часа од предвидениот број часови за реализација на националната наставна програма ќе се реализираат во училиштето во кое е запишан ученикот, а колку часа во училиштето со ресурсен центар. Во овој дел од програмата се дефинираат и потребниот простор и услови, како и наставните средства и асистивна технологија. Можни се дополнувања на опрема и средства кои разумно се избираат и се приспособуваат според потребите, можностите и способностите на ученикот со попреченост.

Основни податоци за наставната програма

Наставен предмет	Македонски јазик
Вид/категорија на наставен предмет	Задолжителен
Име и презиме на ученикот/ученичката	X X
Одделение	I (прво)
Основно училиште	X X
Број часови	1 час неделно/36 часа годишно
Основно училиште со ресурсен центар	4 часа неделно/144 часа годишно
Број часови	5 часа неделно/180 часа годишно
Теми/подрачја во наставната програма	1. Слушање и зборување; 2. Почетно читање и пишување; 3. Литература, изразување и творење; 4. Медиумска писменост и медиумска култура.
Простор и услови	- Училиште, училница; - Се избегнуваат стимулации што го одвлекуваат вниманието или што го вознемируваат
Наставни средства и асистивна технологија	- Картички за потсетување или за самоконтрола; - Создавање услови за мултисензорен пристап: визуелно, тактилно, аудитивно, кинестетички; - Повлекување во мирно катче при вознемиреност на ученикот; - Визуелна поддршка (флеш-карти, слики, илустрации, шеми, графикони, филмови и сл.); - Создавање услови за безбедно движење во средината; - Образовни софтвери, звучна читанка, дигитални сликовници, ЦД со песнички; - Табла/постер за комуникација со помош на симболи, ситни манипулативи за сензорна стимулација и релаксација, визуелен распоред.

Во следниот дел од модифицирана наставна програма (Поврзаност со националните стандарди) се избираат само оние стандарди од националната програма кои подразбираат објективно остварливи компетенции, односно кои соодветствуваат на преостанатите способности и можности на ученикот со комплексни потреби. Спроведената анализа на наставните програми идентификуваше вкупно 11 компетенции, кои се дефинирани во сите наставни програми од прво до трето одделение, во рамките на подрачјето: Личен и социјален развој. За овој конкретен ученик, направен е избор на следниве компетенции од подрачјето V – Личен и социјален развој, како и од подрачјето VI – Општество и демократска култура, соодветно во делот на компетенциите што се однесуваат на *знаења и вештини*, односно *сџавови и вредности*:

Поврзаност со националните стандарди

<i>Ученикот/ученицата знае и умее:</i>	
V-A.7	Да ги користи сопствените искуства за да си го олесни учењето и да го приспособи сопственото однесување во иднина
V-A.10	Да применува етички начела при вреднување на правилното и погрешното во сопствените и туѓите постапки и да манифестира доблесни карактерни особини (како што се: чесност, правичност, почитување, трпеливост, грижа, пристојност, благодарност, решителност, одважност и самодисциплина)
V-A.13	Да комуницира со другите и да се презентира себеси соодветно на ситуацијата
V-A.14	Да слуша активно и соодветно да реагира, покажувајќи емпатија и разбирање за другите и да ги искажува сопствените грижи и потреби на конструктивен начин
VI-A.5	Да ги разбира разликите меѓу луѓето по која било основа (родова и етничка припадност, возраст, способности, социјален статус итн.)
VI-A.7	Да препознава манифестација на вербално и физичко насилство во сопственото опкружување, да ги согледува последиците од насилството и да се спротивставува на него
<i>Ученикот/ученицата разбира и прифаќа дека:</i>	
V-B.4	Секоја постапка која ја презема има последици по него/неа и/или по неговата/нејзината околина
V-B.8	Интеракцијата со другите е двонасочна – како што има право од другите да бара да му/и биде овозможено задоволување на сопствените интереси и потреби, така има и одговорност да им даде простор на другите да ги задоволат сопствените интереси и потреби

Во следниот дел од модифицираната наставна програма (Резултати од учење), инклузивниот тим за ученик може да избере од понудените резултати во националната наставна програма, но исто така, може да модификува и да креира нови резултати од учењето кои ќе соодветствуваат на способностите и со можностите на ученикот со комплексни потреби. Соодветно на дефинираните резултати од учењето, тимот ги определува и конкретните содржини и поими, како и стандардите за оценување.

Резултати од учењето

Подрачје: СЛУШАЊЕ И ЗБОРУВАЊЕ; вкупно 70 часови Ученикот/учениката ќе биде способен/способна да:	
1. Користи невербална комуникација 2. Емитира одредени жласови	
Содржини (и поими)	Стандарди за оценување
Поздравување, претставување и обраќање (визуелна поддршка)	Се препознава себеси преку слика (на понудени фотографии)
Изговор на жласови (жлас)	Се обидува да изговори одредени жласови (преку имитација со употреба на аудио-визуелни средства)
Невербална комуникација (жестикулации, мимики, движења)	- Препознава значења на различни жестикулации, мимики и движења - Користи жестикулации и мимика како дополнување и/или замена за вербална комуникација

Следува делот од програмата насловен како Примери на активности. При изработката на овој дел од модифицираната наставна програма, инклузивниот тим за ученик, исто така, може да избере од понудените активности и методи во националната програма, но и да планира специфични примери на активности соодветни на потребите на ученикот.

Активности и методи

- Учениците играат улоги во различни ситуации (во училница, во автобус, во училишната кујна, во библиотека, во продавница), при што вежбаат поздравување, замолување, извинување и заблагодарување.
- Од комплет картички со илустрации на одделни овошки, животни, играчки, прибор за лична хигиена и/или училиштен прибор, секој ученик влече една картичка. По увидот во извлечените картички, учениците се групираат според заедничка карактеристика.
- Учениците во мали групи си делат меѓу себе однапред подготвени картички со емотикони (лутина, радост, тага, страв, љубов), ги идентификуваат емоциите, ги имитираат изразите на лицето и зборуваат за ситуации кога се чувствувале така).
- устен метод (монолошки);
- метод на илустрација;
- метод на демонстрација;
- метод на практична работа;
- образовна асистенција при усвојување на наставни содржини;
- наставникот дава дополнителни насоки за работа на образовниот асистент со ученикот;
- користење на конкретни примери и слики при обработка на нова содржина;
- извршување активности/задачи според сопственото темпо;
- кратки, јасни, концизни налози;
- покрај усните налози, се даваат и сликовито претставени;
- додатно време при изведување активност/задача;
- јавно се пофалува/наградува одредено однесување;
- индивидуална работа на образовниот асистент со ученикот.

Во модифицираната наставна програма се планираат и дополнителните мерки за поддршка на ученикот со комплексни потреби, како и начинот за вреднување на постигањата на ученикот (описно оценување за сите три развојни периоди).

Дополнителни мерки за поддршка	Начин на вреднување на постигањата
Основно училиште со ресурсен центар „Иднина“: образовна асистенција, логопедски третмани, стручни третмани двапати неделно (сензорна интеграција, окупациона терапија, психомоторна редукација).	- Невербално изразување на наученото: користи гест, мимика или фацијална експресија; - изработки (цртежи, модели); - практична изведба на наученото; - образовна поддршка при реализација на задачи и активности; - диференцирани задачи за ученик;
ООУ „Дане Крапчев“: пријателско место за деца со аутизам (Autism Friendly Spaces), сензорна соба, индивидуална работа со специјален едукатор и рехабилитатор.	- евидентни листи; - чек-листи; - анегдотски белешки; - портфолио.

Дискусија

Врз основа на спроведеното истражување, односно анализата на наставните програми од прво до трето одделение за наставата на македонски наставен јазик, утврдено е дека во сите програми во висок процент се застапени компетенции од подрачјето V – Личен и социјален развој. Овој податок укажува на тоа дека компетенциите дефинирани во наставните програми од прво до трето одделение се солиден почетен ресурс за изработка на една модифицирана наставна програма за конкретен ученик/ученичка со комплексни потреби. Инклузивниот тим за ученик може да направи избор на објективно остварливи компетенции за конкретниот ученик/ученичка што ќе соодветствуваат на неговите/нејзините други способности и можности, и врз таа основа, соодветна распределба на часовите, односно делот од наставата што треба да се реализира во основното училиште со ресурсен центар. Во трудот е даден и приказ за тоа како се изработува модифицирана наставна програма по Македонски јазик, врз основа на донесената национална наставна програма само за едно подрачје: Слушање и зборување. Според овој пример, може да се развиваат и другите подрачја од програмата, но, исто така, може да се изработат модифицирани наставни програми за другите наставни предмети.

Изработката на модифицираната наставна програма е само еден од неопходните чекори во процесот на обезбедување соодветна поддршка на ученикот/ученичката со комплексни потреби, вклучен во редовниот воспитно-образовен процес. Реализацијата на модифицирана наставна програма бара

континуирано следење и поддршка на ученикот/ученичката со комплексни потреби од страна на воспитно-образовниот кадар. Од нив се очекува да ги редуцираат образовните содржини на разумно ниво, да користат соодветни наставни приоди и стратегии и да ја приспособуваат севкупната организација на воспитно-образовниот процес, со цел да овозможат квалитетно образование за учениците со посебни образовни потреби.

Литература

- Биро за развој на образованието. (2020). *Концепција за инклузивно образование*. Биро за развој на образованието.
<https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/09/Koncepcija-za-inkluzivno-obrazovanie-FINAL-za-pecat.pdf>
- Collective Council, E. U. (2018). Recommendation On Key Competences For Lifelong Learning. *European Commission, Brussels, Belgium*, 18.
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01))
- European Commission/EACEA/Eurydice (2015). *Assuring Quality in Education: Policies and Approaches to School Evaluation in Europe*. The European Union, Luxembourg. <http://dx.doi.org/10.2797/65355> (PDF).
- Kanfer, R., Beier, M. E., & Ackerman, P. L. (2013). Goals and motivation related to work in later adulthood: An organizing framework. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 22(3), 253 – 264. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2012.734298>
- Министерство за образование и наука. (2020). *Закон за основното образование*. Министерство за образование и наука.
https://mon.gov.mk/stored/document/Zakon%20za%20osnovното%20obrazovanie%20-%20nov_1.pdf
- Министерство за образование и наука. (2021). *Национални стандарди за постигањата на учениците на крајот од основното образование*. Министерство за образование и наука.
<https://mon.gov.mk/stored/document/standardi-USVOENI.pdf>
- Yeager, D. S. (2017). Social and emotional learning programs for adolescents. *The future of children*, 73 – 94.
<https://doi:10.1353/foc.2017.0004>

THE CURRICULA-BASIS FOR CREATING MODIFIED CURRICULUM FOR STUDENTS WITH DISABILITIES

Snezana Trpevska
Zhaneta Chonteva

Abstract

Curricula in primary education are developed on the basis of competency-based National Standards. The central place in them is the learning results, the achievement of which ensures the acquisition of the necessary competencies (knowledge, skills and attitudes) covered by the National Standards. Each curriculum is also a basis for creating a modified curriculum for students with complex needs. According to the assessment opinion of the student from the system for assessing persons with disabilities, the members of the inclusion team for the student develop the modified program. It defines: adapted learning results and assessment standards, adapted teaching content, strategies, teaching aids, assistive technology and additional support.

The purpose of the research is to analyze the curricula in the first educational period of primary education in order to detect the competencies that are a good basis and the main orientation towards which the planning and implementation of the modified curriculum should be directed. The results of the analysis show that in all curricula from the first to the third grade (in 24 total), competencies from the area of Personal and social development are represented in a large percentage, which is 51.13% or 113 of the total of 224 in the first grade (defined in the eight areas of the national standards in primary education in our country), 48.76% or 118 competencies of the total 224 in the second grade and 47.42% or 129 of the total of 242 competencies are for Personal and social development in the third grade. The paper provides guidelines for the development of a modified curriculum for students with complex needs with the possibility of choosing the competencies that correspond to their abilities and opportunities and through which they could develop independence, personal development and social relationships at the end of primary education.

Keywords: *modified curriculum, students with complex needs, competencies*

